

ประวัติของทุเรียนในประเทศไทย

● นำเสนอเมื่อ 31 ม.ค. 2551

ประวัติของทุเรียนในประเทศไทย โดย ดร.หิรัญ หิรัญประดิษฐ์

ประวัติของทุเรียนในสมัยอยุธยา

ใน พ.ศ. ๒๒๒๘ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งประเทศฝรั่งเศส ทรงส่งคณะราชทูตอัญเชิญพระราชสาสน์มาถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ณ กรุงศรีอยุธยา เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี และเผยแผ่คริสต์ศาสนา รวมทั้งทำสัญญาสิทธิทางการค้า ในวาระที่คณะราชทูตฝรั่งเศสกราบถวายบังคมลากลับ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงส่งคณะราชทูตไทยตามไปฝรั่งเศสเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีด้วยเช่นกัน ตอนกลับ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงส่งคณะราชทูตตามมาด้วยอีกคณะหนึ่ง เดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๒๓๐ โดยมี เมอร์ซิเออร์ เดอลาลูแบร์ (Monsieur de la Loubere) นักบวชนิกายเยซูอิต เป็นหัวหน้าคณะราชทูต เพื่อมาเจรจาทำสัญญาทางการค้ากับไทยอีกคราวหนึ่ง จนเป็นผลสำเร็จ เมอร์ซิเออร์ เดอลาลูแบร์ ซึ่งเป็นนักการทูตและนักเขียนที่มีชื่อเสียง ได้บันทึกสิ่งต่างๆ ที่ได้พบเห็นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางสังคม และชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย รวมทั้งเกษตรกรรมของเมืองไทยบางส่วน และนำไปเขียนเป็นหนังสือเกี่ยวกับเมืองไทยสมัยอยุธยาในช่วงแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสในกรุงปารีส เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๖ มีขนาดความยาว ๒ เล่ม ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมของไทย ตอนหนึ่งได้ระบุเรื่องเกี่ยวกับทุเรียนไว้ว่า

" ทุเรียน (Durion) ชาวสยามเรียกว่า "ทูลเรียน" (Tourrion) เป็นผลไม้ที่นิยมกันมากในแถบนี้ แต่สำหรับข้าพเจ้าไม่สามารถทนต่อกลิ่นเหม็นอันรุนแรงของมันได้ ผลมีขนาดเท่าผลแตง มีหนามอยู่โดยรอบ ดูๆ ไปก็คล้ายกับขนุนเหมือนกัน มีเมล็ดมาก แต่เมล็ดใหญ่ขนาดเท่าไข่ไก่ซึ่งเป็นส่วนที่ไขกิน ภายใต้งมีอยู่อีกเมล็ดหนึ่ง ถือกันว่ายังมีเมล็ดในน้อยยังเป็นทูลเรียนดี อยากรู้ก็ตาม ในผลหนึ่งๆ ไม่เคยปรากฏว่ามีน้อยกว่า ๓ เมล็ดเลย

จากหลักฐานดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า มีการปลูกทุเรียนในภาคกลางของประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา ส่วนจะเข้ามาจากที่ไหนและโดยวิธีใด ไม่ปรากฏหลักฐาน แต่น่าจะถือได้ว่าเป็นการนำมาจากภาคใต้ของประเทศไทยนั่นเอง และมีการปรับปรุงพันธุ์อย่างสม่ำเสมอตลอดมาโดยระบบของสังคมไทย เช่น การนิยมเอาผลไม้ที่ดีที่สุดถวายพระหรือเป็นของกำนัลเจ้านาย รวมทั้งระบบของรัฐ เช่น การเก็บอากรเกี่ยวกับต้นผลไม้ เป็นการส่งเสริมแถมบังคับให้ทุกคนต้องปรับปรุงพืชผลของตนเอง ส่งผลให้เมืองไทยมีพันธุ์ไม่ผลัดใบ หลากหลายชนิดมาจนถึงสมัยปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่างานปรับปรุงพันธุ์ไม่ผลัดใบของประเทศไทยโดยชาวนานได้เริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา และเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษสู่ชนรุ่นปัจจุบัน

ประวัติของทุเรียนในสมัยรัตนโกสินทร์

พระยาแพทยพงศาวตฺยสุทธาธิปัตติ (สุน สุทรเวช)

ได้กล่าวถึงการแพร่กระจายพันธุ์ของทุเรียนจากจังหวัดนครศรีธรรมราช มายังกรุงเทพฯ ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๑๘ และมีการทำสวนทุเรียนในตำบลบางกร่าง ในคลองบางกอกน้อยตอนใน มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๗

ในระยะต้น เป็นการขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด และพัฒนามาเป็นการปลูกด้วยกิ่งตอน จากพันธุ์ดี ๓ พันธุ์ คือ อีบาตร ทองสุก และการะเกด ผู้ที่หากิ่งตอนจากพันธุ์ดีทั้ง ๓ พันธุ์ไม่ได้ ก็ต้องใช้เมล็ดของทั้ง ๓ พันธุ์นั้นเป็นพันธุ์ปลูก ทำให้เกิดทุเรียนลูกผสมขึ้นมากมาย เป็นผลดีต่อการปรับปรุงพันธุ์ทุเรียนมาจนถึงปัจจุบัน

ดังได้กล่าวข้างต้น ปัญหาที่เกษตรกรไม่สามารถหากิ่งตอนจากพันธุ์ดีได้ จึงต้องใช้เมล็ดเป็นพันธุ์ปลูก การขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดจึงมีมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๗ จนกระทั่งก่อให้เกิดน้ำท่วมใหญ่ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ นับเป็นเวลากว่า ๘๗ ปี ทำให้เกิดทุเรียนพันธุ์ลูกผสมขึ้นมากมาย และมีการขยายพันธุ์ปลูกในที่ต่างๆ เมื่อเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ ทำให้ทุเรียนพันธุ์ต่างๆ หลายพันธุ์ในเขตจังหวัดนนทบุรีและธนบุรีสูญหายเพราะสวนล้ม แต่ก็ยังมีหลายสวนที่รอดพ้นมาได้ จึงกลายเป็นแหล่งพันธุ์ที่เหลืออยู่ แต่เนื่องจากการขยายพันธุ์ปลูกทำได้ไม่รวดเร็วพอ เกษตรกรจึงต้องใช้เมล็ดเป็นพันธุ์ปลูก ทำให้ได้ทุเรียนพันธุ์ลูกผสมเพิ่มเติมจากที่มีเหลืออยู่ อย่างไรก็ตามเนื่องจากการขาดความรู้และหลักเกณฑ์ทางวิชาการ ทุเรียนพันธุ์ต่างๆ จำนวนมากมายที่เกิดขึ้นจึงเป็นทุเรียนพันธุ์ลูกผสมตามธรรมชาติ ไม่สามารถทราบเชื้อสายพันธุ์กรรมของพ่อแม่พันธุ์ ขาดการบันทึกประวัติเป็นลายลักษณ์อักษรทางวิชาการ การตั้งชื่อพันธุ์ก็ไม่มีหลักเกณฑ์ อาจใช้ชื่อของผู้ที่เพาะเมล็ด ชื่อสถานที่ หรือตำแหน่งที่ดินพันธุ์นั้นงอกหรือเจริญเติบโต ลักษณะรูปทรงของผล สี รสชาติ ฯลฯ ที่เป็นลักษณะที่เด่นชัดเป็นตัวกำหนดในการตั้งชื่อ ประกอบกับมีการกระจายการปลูกทุเรียนไปยังภาคต่างๆ ทำให้มีการกระจายพันธุ์ไปยังแหล่งปลูกใหม่เป็นจำนวนมาก รายชื่อพันธุ์ทุเรียนที่รวบรวมได้จากเอกสารจึงมีเป็นจำนวนมากถึง ๒๒๗ พันธุ์ ซึ่งในจำนวน ๒๒๗ พันธุ์นี้อาจมีหลายๆพันธุ์ที่เป็นพันธุ์เดียวกัน แต่มีการกำหนดชื่อพันธุ์ขึ้นใหม่ จึงเป็นการซ้ำซ้อน สับสน และไม่สามารถใช้ประโยชน์ ในเชิงวิชาการได้เท่าที่ควร

การบรรยายลักษณะประจำพันธุ์ที่มีผู้เคยศึกษาและดำเนินการไว้นั้น ไม่มีข้อบ่งชี้ที่สามารถกำหนดวัดเป็นตัวเลขได้อย่างชัดเจน การบรรยายโดยทั่วไปประกอบด้วย

๑. การบรรยายประวัติพันธุ์โดยสังเขป ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่าพันธุ์ทุเรียนพันธุ์ต่างๆ ของไทยเกิดจากการเพาะเมล็ด และเป็นทุเรียนพันธุ์ลูกผสมตามธรรมชาติทั้งสิ้น
๒. การบรรยายลักษณะต้น บ่งชี้ถึงขนาดความสูงใหญ่ของทรงพุ่มเมื่อโตเต็มที่ การเจริญเติบโตเร็วหรือช้า อุปนิสัยหลังจาก การให้ผลหลายปี รวมทั้งลักษณะของกิ่งก้าน สาขาที่เห็นจากภายนอก
๓. การบรรยายลักษณะใบ บ่งชี้ขนาด รูปร่าง สีสัน และลักษณะเด่นชัดบางอย่าง ที่ได้จากการสังเกต
๔. การบรรยายลักษณะผล บ่งชี้ขนาด รูปร่าง ลักษณะหนาม ลักษณะพู ลักษณะขั้วผล และลักษณะเด่นชัดบางอย่างที่ได้จากการสังเกต
๕. การบรรยายลักษณะเนื้อ บ่งชี้ความ หนานาง สี และความละเอียด
๖. การบรรยายลักษณะของรสชาติและกลิ่น เน้นที่ความหวานมัน และกลิ่นที่ฉุนมากน้อยเพียงใด
๗. การบรรยายลักษณะเมล็ด เน้นที่จำนวนเมล็ดเต็ม หรือเมล็ดลีบ

จากการสำรวจและสัมภาษณ์เกษตรกร ในแหล่งปลูกดั้งเดิม ได้แก่ จังหวัดนนทบุรี และกรุงเทพฯ สภาพสวนโดยทั่วไปจะปลูกอยู่ ตามธรรมชาติ มีการจัดการน้อย เป็นสวนเก่าแบบยกทรง มีคันทันกันน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วม ระยะปลูกระหว่างต้นและระหว่างแถว ๘x๘ เมตร หรืออาจจะถี่กว่าถ้ามีเนื้อที่น้อย ไม่มีการขยายสวน สวนมากจะปลูกพืชแซมในสวนทุเรียน เช่น หนาม มะพร้าว มะนาว มะกรูด มะม่วง ชมพู กระทอน กลวย ฯลฯ พันธุ์ทุเรียนจะเป็นพันธุ์ปลูกดั้งเดิมเป็นสวนมาก เช่น กำป็น ลวง ทองย้อย และกบต่างๆ สวนพันธุ์ที่ปลูกเป็นการค้า เช่น ชะนี หมอนทอง และก้านยาวมีบ้างไม่มาก การดูแลรักษา การใส่ปุ๋ยเคมี การใช้สารกำจัดโรคและแมลงตลอดจนการจัดการอื่น ๆ มีน้อยมาก นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป เช่น ดิน น้ำ อากาศ แสงแดด ฯลฯ ที่เป็นปัจจัยส่งเสริมการทำสวน หรือการเจริญเติบโตของทุเรียน จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่เหมาะสม ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ถึงสภาพการทำสวนที่ไม่สามารถ พัฒนาหรืออนุรักษ์ต่อไปได้

สวนทุเรียนในเขตจังหวัดปราชินบุรี นครนายก ระยอง จันทบุรี และตราด สภาพสวนเป็นแบบไร่ ปลูกเป็นแปลงใหญ่ ไม่มีการยกทรง สวนมากปลูกเฉพาะพันธุ์ที่ปลูกเป็นการค้า ได้แก่ พันธุ์ชะนี หมอนทอง และก้านยาว สวนพันธุ์ปลูกดั้งเดิมจะเหลือน้อยมาก คือสวนละ ๒-๕ พันธุ์ พันธุ์ละ ๑-๓ ต้น บางสวนไม่มีการปลูกหรือโค่นทิ้งทั้งหมด เนื่องจากพันธุ์ปลูกดั้งเดิมให้ผลผลิตที่ขายไม่ได้ราคา และไม่เป็นที่ต้องการของตลาด

ปัจจุบัน มีการปลูกทุเรียนเป็นจำนวนมากในทุกภาคของประเทศไทย เช่น ภาคเหนือ ที่อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่จังหวัดนครพนม ภาคกลาง ที่จังหวัดนนทบุรี พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี และสระบุรี ภาคใต้ ที่จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นราธิวาส และตรัง ภาคตะวันออก ที่จังหวัดจันทบุรี ระยอง ปราชินบุรี และตราด จากสถิติการเพาะปลูก และพื้นที่การปลูกทุเรียน อาจกล่าวได้ว่าจังหวัดจันทบุรี ระยอง ปราชินบุรี และตราด เป็นแหล่งผลิตทุเรียนที่สำคัญของประเทศ